

რობორ დავძლიოთ მასობრივი უმუშევრობა

ამ ქვეყნად ყველაზე ფასეული ადამიანისეული ჯაბიტალია. მნიშვნელოვანწილად სწორედ მისი გამოყენების ეფექტიანობა განსაზღვრავს ქვეყნის ეკონომიკურ სიძლიერესა და მოსახლეობის კეთილდღეობის დონეს. დღეისათვის როგორი ვითარებაა ამ მხრივ საქართველოში? - ცხადია, სრულიად არადაამაყოფილებელი.

ეს დასტურდება ფაქტობრივი მონაცემებით. 2006 წელს საქართველოში უმუშევარი იყო, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (შსო) მკაცრი კრიტერიუმით,¹ 274,5 ათ., ხოლო შერბილებული კრიტერიუმით² – 326,4 ათ. კაცი, რაც შეადგენდა: 15 წელზე უფრო-

1 შსო-ს მკაცრი კრიტერიუმით, უმუშევრად ითვლება 15 წლისა და უფროსი ასაკის პირი, რომელიც გამოსაკვლევ კვირის განმავლობაში არ არის დასაქმებული, ბოლო ოთხი კვირის განმავლობაში აქტიურად ეძებს სამუშაოს და შოვნის შემთხვევაში მზად არის შეუდგეს მუშაობას უახლოესი ორი კვირის განმავლობაში. ამასთან, რეგისტრირებულია დასაქმების სამსახურში საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით და სახელმწიფოსგან ღებულობს უმუშევრობის შემწეობას.

2 შსო-ს შერბილებული კრიტერიუმით, უმუშევრად ითვლება 15 წლისა და უფროსი ასაკის არა მარტო ის პირი, რომელიც გამოსაკვლევ კვირის განმავლობაში არ არის დასაქმებული და ბოლო ოთხი კვირის განმავლობაში აქტიურად ეძებს სამუშაოს, არამედ ისიც, რომელიც გამოსაკვლევ კვირის განმავლობაში არ არის დასაქმებული და ბოლო ოთხი კვირის განმავლობაში არ ეძებს სამუშაოს, რადგანაც გადაეწურა შოვნის იმედი, მაგრამ მისი შოვნის შემთხვევაში მზად არის შეუდგეს მუშაობას უახლოესი ორი კვირის განმავლობაში.

სი ასაკის მოსახლეობის მიმართ, შესაბამისად, 84%-სა და 10%-ს, მკაცრი კრიტერიუმით გაანგარიშებული ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მიმართ – 13,6-სა და 16,1%-ს, ხოლო შერბილებული კრიტერიუმით გაანგარიშებული ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მიმართ – 13,2-სა და 15,7%-ს.

უმუშევართა გადაადგილება რეგიონების მიხედვით მკვეთრი უთანაბრობით ხასიათდება. 2006 წელს მათი 41,4% ქ. თბილისზე მოდიოდა. მეორე ადგილზე იყო იმერეთი (რაჭა-ლეჩხუმ-ქვემო სვანეთის ჩათვლით) – 14,9%. დანარჩენ რეგიონებში უმუშევრობის დონე ასეთი თანმიმდევრობით წარმოგვიდგებოდა: ქვემო ქართლი – 9,3%, კახეთი – 7,7%, აჭარა – 7,5%, სამეგრელო-ზემო სვანეთი – 5,8%, შიდა ქართლი – 5,5%, მცხეთა-მთიანეთი – 3,4%, სამცხე-ჯავახეთი – 2,8% და გურია 1,8%.³

როგორც ამ მონაცემებიდან ჩანს, ქ. თბილისში გაცილებით მეტი უმუშევარია, ვიდრე აჭარაში, გუ-

3 საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებით.

რიაში, კახეთში, სამცხე-ჯავახეთში, სამეგრელო-ზემო სვანეთში, ქვემო ქართლსა და შიდა ქართლში ერთად აღებული. ეს, ქვეყნის მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში, თბილისის მოსახლეობის ხვედრითი წონის გათვალისწინებით, თითქოს კანონზომიერია, მაგრამ რეალურ მდგომარეობაზე სრულ წარმოდგენას მაინც ვერ იძლევა. საკითხის არსში უფრო ღრმად გარკვევისთვის მიზანშეწონილია უმუშევრობის დონის რეგიონულ ჭრილში განხილვა. 2006 წელს იგი შეადგენდა (%-ობით): ქ. თბილისში 18,2, აჭარაში – 12,3, გურიაში – 2,5, იმერეთში (რაჭა-ლეჩხუმ-ქვემო სვანეთის ჩათვლით) – 7,2, კახეთში – 4,8, სამცხე-ჯავახეთში – 3,7, სამეგრელო-ზემო სვანეთში – 7,1, ქვემო ქართლში – 9, მცხეთა-მთიანეთში – 11,5. ამ მონაცემებიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ 15 წლისა და უფროსი ასაკის ყოველ ათას კაცზე ქ. თბილისში ბევრად უფრო მეტი უმუშევარია, ვინემ საქართველოს ნებისმიერ სხვა რეგიონში.

რაც შეეხება უმუშევართა სქესობრივი ნიშნის მიხედვით დაყო-

ფას: 2005 წელს საქართველოში უმუშევარი იყო 159,2 ათ. მამაკაცი (57%) და 120,1 ათ. (43%) – ქალი. უმუშევრობის დონე კი შეადგენდა: მამაკაცებში 14,8-ს, ხოლო ქალებში – 12,6%-ს.⁴ ამ საშუალო მაჩვენებლებს 13,7 პროცენტით, ალემატებოდა მამაკაცების მიხედვით თბილისის შესაბამისი მაჩვენებელი აჭარისა – 7,1, და მცხეთა-მთიანეთისა – 1,3 პროცენტით, დანარჩენი რეგიონების მაჩვენებლები საგრძნობლად დაბალი. ქალთა უმუშევრობის დონე ქვეყნის საშუალო მაჩვენებელს ალემატებოდა მხოლოდ თბილისსა და აჭარაში, სხვაგან კი მნიშვნელოვნად ჩამორჩებოდა მას.

ფაქტობრივი მასალის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ უმუშევრობა უფრო ქალაქისთვისაა დამახასიათებელი, ვიდრე სოფლისთვის. ასე, მაგალითად, 2005 წელს საქართველოში უმუშევარი იყო 58,7 ათ. (21%) სოფლის, ხოლო 220,6 ათ. (79%) ქალაქის მოსახლე. ეს ძირითადად იმით აისახება, რომ სოფლის მოსახლეობა უფრო ადვილად აკმაყოფილებს დასაქმებულის სტატუსისათვის ნაყენებულ მოთხოვნებს, ვიდრე ქალაქისა.

როგორც ირკვევა, უმუშევართა შორის ყველაზე მაღალი ხვედრითი წონითაა წარმოდგენილი 20-დან 49 წლამდე ასაკის, ანუ განსაკუთრებით მაღალშრომისუნარიანი ნაწილი მოსახლეობისა, შემდეგ მოდის 50-დან 59 წლამდე ასაკის მოსახლეობა. საგრძნობლად დაბალია ხვედრითი წონა 20 წლამდე, 65 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობისა, რაც კანონზომიერი მოვლენაა.

უმუშევართა კვალიფიკაციაზე გარკვეულ წარმოდგენას იძლევა მათი დაყოფა განათლების დონის მიხედვით. 2002 წლის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერის მონაცემებით, ქვეყნის მასშტაბით უმუშევართა (619 ათ. კაცი) შორის უმაღლესი და დაუმთავრებელი უმაღლესი განათლება ჰქონდა 32,7%-ს (მ.შ. მეცნიერებათა დოქტორი იყო 82, ხოლო მეცნი-

ერებათა კანდიდატი 740), საშუალო პროფესიული განათლება – 10%-ს, საშუალო სრული ზოგადი განათლება – 35,3%-ს.⁵

აღსანიშნავია, რომ აღწერის მონაცემებით, უმუშევართა საერთო რიცხოვნობიდან შრომისუნარიანი ასაკისა იყო 97,1%, ხოლო არაშრომისუნარიანი ასაკის 2,9%. დასაქმებული არაშრომისუნარიანები (არასრულწლოვანები, პენსიონერები და სხვ.), როგორც წესი, უმუშევართა კატეგორიას არ განეკუთვნებიან, მაგრამ შსო-ს მოქმედი მეთოდით, ისინი რატომღაც უმუშევრებში არიან ჩათვლილი.

სტატისტიკის დეპარტამენტის ოფიციალური მონაცემები, ჩემი აზრით, ხელოვნურადაა შემცირებული და რეალურ მდგომარეობას ვერ ასახავს. ასეთი რადიკალური დასკვნის საფუძველს მაძლევს შემდეგი გარემოებანი: **ჯერ-ერთი**, თვითდასაქმებულთა კატეგორიაში (განსაკუთრებით სოფლად) **ბევრი ფაქტიურად უმუშევარიცაა** ჩათვლილი, რამდენადაც, შსო-ს მოქმედი მეთოდით, „**თვითდასაქმებად ითვლება მესაკუთრის საქმიანობა გამოსაკვლევ პერიოდში მოგების ან ოჯახური შემოსავლის (ფულით ან ნატურით) მიღების მიზნით**“. სხვა რა ახსნა შეიძლება მიეცეს იმ ფაქტს, რომ 2006 წელს დასაქმებულთა შორის თვითდასაქმებულთა ხვედრითი წილი ქ. თბილისში შეადგენდა 17,6%-ს, გურიაში კი – 86,7%-ს; **მეორე, ფარული (ჩრდილოვანი) უმუშევრობის** სოლიდური მასშტაბები. საქართველოში ბევრია უმოქმედო და ნაწილობრივ ფუნქციონირებაში მყოფი საწარმოები, რომელთა თანამშრომლები **უვადო და უხელფასო შვებულებაში იმყოფებიან**. ისინი ფორმალურად დასაქმებულად ითვლებიან (ოფიციალურად არ არიან დათხოვილი სამუშაოდან), მაგრამ სინამდვილეში უმუშევრები არიან; **მესამე**, შსო-ს მეთოდით, დასაქმებისკენ აქტიურად მსწრაფი **შრომისუნარიანი მოქალაქეც კი არ ითვლება**

უმუშევრად, თუ ის ოფიციალურად არაა რეგისტრირებული სახელმწიფო სტრუქტურებში და არ ღებულობს უმუშევრობის შემწეობას (დახმარებას). სამწუხაროდ, ეს შემწეობა და დასაქმების სამსახურის მომსახურება იმდენად უმნიშვნელო და არაეფექტური იყო, რომ უმუშევრები ნაკლებად მიმართავდნენ მას (მაგალითად, მოსახლეობის უკანასკნელი აღწერის მომენტისათვის საქართველოში იმათ შორის, ვინც უმუშევრად მიიჩნევდა თავს, შესაბამის შემწეობას მხოლოდ 0,7% ღებულობდა). დღეისათვის ეს სამსახური გაუქმებულია (ჩემი ღრმა რწმენით, გაუქმებას მისი ქმედუნარიანობის ამაღლება აჯობებდა!); მეოთხე, ასევე შსო-ს მკაცრი კრიტერიუმით, უმუშევართა რიცხოვნობაში **არ შეყავთ ის დაუსაქმებელი პირები, რომლებიც ბოლო ოთხი კვირის განმავლობაში არ ეძებდნენ სამუშაოს**, რადგან გადაეწურათ შოვნის იმედი, მაგრამ მისი შოვნის შემთხვევაში მზად არიან შეუდგნენ მუშაობას უახლოესი ორი კვირის განმავლობაში. ოფიციალური სტატისტიკით, უმუშევართა ასეთი კატეგორია საქართველოში 2006 წელს 51,9 ათ. კაცს შეადგენდა.

ადამიანისეული კაპიტალის არარაციონალურ გამოყენებას, ე.ი. მოსახლეობის მასობრივ დაუსაქმებლობასა და უმუშევრობის მაღალ დონეს, ჩვეულებრივ, თან სდევს რიგი ნეგატიური შედეგების:

– **ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის არასრული გამოყენება**. უწარმოებელი პროდუქცია. მაშინ არის, როცა ეკონომიკას არ ძალუძს საკმარისი სამუშაო ადგილების შექმნა. ეკონომისტები ამ **უწარმოებელ პროდუქციას** გამოხატავენ როგორც მთლიანი შიგა პროდუქტის დანაკარგს. ეს დანაკარგი ის მოცულობაა, რომელითაც ფაქტიური მთლიანი შიგა პროდუქტი ნაკლებია პოტენციურზე, ანუ რეალურად შესაძლებელზე.

მაკროეკონომიკის ალიარებულმა სპეციალისტმა **არტურ ოუკენმა** მათემატიკურად გამოხატა თანაფარდობა უმუშევრობის

⁴ შრომის ბაზარი, 2003-2005, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბილისი, 2006, გვ.55.

⁵ საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერის შედეგები, ტ. III, ნაწ. თბილისი, 2004 წ. გვ.4.

დონესა და მთლიანი შიგა პროდუქტის დანაკარგს შორის. ეს თანაფარდობა ცნობილია **ოუკენის კანონის** სახელწოდებით და გვიჩვენებს: **თუ უმუშევრობის ფაქტიური დონე ბუნებრივ დონეზე 1 პროცენტით მეტია, მთლიანი შიგა პროდუქტის დანაკარგი 2,5%-ს შეადგენს.** მაშასადამე, უმუშევრობის ფაქტიური დონე ისე შეეფარდება შიგა ეროვნული პროდუქტის დანაკარგს, როგორც 1:2,5, ანუ 2:5-ს.

ამ თანაფარდობის მიხედვით შეიძლება გამოვთვალოთ მთლიანი შიგა პროდუქტის აბსოლუტური დანაკარგები. მაგალითად, თუ გავიზიარებთ (და ამის სრული საფუძველი არსებობს) იმ აზრს, რომ უმუშევრობის ფაქტიური დონე საქართველოში 2005 წელს შეადგენდა 40%-ს, მაშინ იგი 34 პროცენტული პუნქტით იქნებოდა მეტი უმუშევრობის ბუნებრივ დონეზე (6%). ამ ნამეტს (34%-ის) ოუკენის კოეფიციენტზე (2,5) გამრავლებით მივიღებთ 85%-ს, რაც შეადგენს 2005 წელს მთლიანი შიგა პროდუქტის დანაკარგს – 9,9 მლრდ ლარს, რამდენადაც ამ წელს ფაქტიურად წარმოებული იქნა სულ 11,6 მლრდ ლარის მთლიანი შიგა პროდუქტი;

– **ოჯახის შემოსავლის მკვეთრი შემცირება და სიღარიბე** უმუშევრობის განუყრელი თანამგზავრია, მათი დაძლევის მთავარი პირობა დასაქმებაა.

უმუშევრობა ამცირებს არა მარტო უმუშევრის, არამედ სახელმწიფოს შემოსავალსაც, ვინაიდან სახელმწიფოს მიერ იბეგრება და ბიუჯეტის შევსებას ემსახურება მუშაკის შემოსავალი და არა უმუშევრის მიერ მიღებული დახმარება;

– **მუშაკთა დისკვალიფიკაცია.** უმუშევრობის გამო თავის პროფესიულ საქმიანობას თუნდაც რამდენიმე თვით (მით უმეტეს, წლობით) მონყვეტილ ადამიანს საკმაოდ დიდი დრო სჭირდება ადაპტირებისათვის, რათა შრომის მწარმოებლურობის რეალურად შესაძლებელ დონეს მიაღწიოს. დანაკარგები უნდა ვიანგარიშოთ არა მარტო უმუშევრობის, არამედ ადაპტირებისათვის საჭირო პერიოდის მიხედვითაც. ეს იმ შემთხვევაში, როცა წარმოების ტექნოლოგიური პროცესები უცვლელია. თუ წარმოებაში მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის სიახლეთა დანერგვასაც გავითვალისწინებთ, მისი კვალიფიკაცია აშკარად დაბალი იქნება წარმოების ახალ მოთხოვნებთან შედარებით და მან ხანგრძლივი გადამზადება უნდა გაიაროს;

– **ადამიანის ფსიქიკის შერყევა.** უმუშევრობა, მედიკოსთა დასკვნით, საგრძნობლად არყევს ადამიანის ფსიქიკას. უმუშევარი (მითუმეტეს, თუ იგი ოჯახის მარჩენალია) მძიმე სტრესულ მდგო-

მარეობაშია. მას, მატერიალურ სიდუხჭირესთან ერთად, მორალური მხარეც აფორიაქებს, დღედაღამ ამ მდგომარეობიდან თავის დაღწევაზე ფიქრობს, ნერვიულობს და, თუ დიდხანს გაგრძელდა ეს პროცესი, ფსიქიური ტრავმის გარდა, საერთოდ ეთიშება მოქმედი სამუშაო ძალის შემადგენლობას. უმუშევრობა ოჯახში მეუღლეებს შორის კონფლიქტების წარმოშობის წყაროცაა;

– **მიგრაციის პროცესის დაჩქარება და მასშტაბების გაფართოება.** გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან დღემდე საქართველოდან მიგრაციამ ერთ მილიონ კაცს გადააჭარბა და ადვილი მოსალოდნელია, რომ მათი გარკვეული ნაწილი უკან საცხოვრებლად ისიც მობრუნდება. და ეს მაშინ, როცა, აკად. პ. გუგუშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქართველი ერი თავისი სამშობლოდან ყველაზე ნაკლებ მიგრირებად ერადაა ცნობილი მთელს მსოფლიოში;

– **დემოკრატიული კრიზისი და მისი გაღრმავება.** უმუშევრობა და სიღარიბე ხელს უწყობს, ერთი მხრივ, შობადობის შემცირებას, ხოლო, მეორე მხრივ, მოკვლადობის ზრდას, რაც აპირობებს დეპოპულაციას, ანუ მოსახლეობის ბუნებრივ კლებას. 1990-2006 წლებში, ყოველ ათას კაცზე გაანგარიშებით, შობადობა შემცირდა 17,1-დან 12 პრომილებამდე, ხოლო მოკვლადობა გაიზარდა 8,3-დან 11 პრომილებამდე. მოსახლეობის ბუნებრივმა მატებამ 1 პრომილე შეადგინა.⁶

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ შობადობის ჯამური კოეფიციენტი ან აღემატება 1,5-ს, მაშინ როცა მოსახლეობის თუნდაც მარტივი აღწარმოებისთვის აუცილებელია არანაკლებ 2,1-ისა, ეს მაჩვენებელი (1 პრომილე) არსებითად დეპოპულაციის გამომხატველია, განსაკუთრებით ქართულ ეთნოსთან მიმართებაში. აი, რატომ ვამბობთ, რომ დღეისათვის საქართველო ერთადერთი

⁶ მსოფლიოს მოსახლეობის ბიუროს (ნიუ-იორკი) მონაცემებით.

ქვეყანა აზიის კონტინენტზე, ხოლო ერთ-ერთი (11 სახელმწიფოს შორის) ევროპაში, სადაც დაწყებული დეპოპულაცია და იგი დამოკლეს მახვილივით აქვს დამიზნებული ქართველი ერის ფიზიკურ უწყვეტობას;

– **დამნაშავეობის ზრდა.** უმუშევრობა (მით უმეტეს, თუ მას ქრონიკული ხასიათი აქვს) ფრიად ხელსაყრელ ნიადაგს ქმნის დამნაშავეობისათვის. დამნაშავეთა უდიდესი უმრავლესობა უმუშევართა რიგებიდანაა. მარტო 2005 წელს დარეგისტრირდა 43,3 ათ. სხვადასხვა სახეობის დანაშაული, რაც 2000 წლის შესაბამის მაჩვენებელს 2,8-ჯერ აღემატება.

ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის, უმუშევრობის ბუნებრივ დონემდე დაყვანისა და საერთოდ ადამიანისეული კაპიტალის მალაღელვებელი გამოყენების უზრუნველყოფ ფაქტორთა შორის აღსანიშნავია:

– **ქვეყნის ეკონომიკის აღორძინება და როგორც მატერიალური, ისე არამატერიალური წარმოების სფეროების დაჩქარებული ტემპებით განვითარება.** ამისთვის კი აუცილებელია: ადგილობრივი სპეციფიკური პირობების გათვალისწინებით, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მეცნიერულ პრინციპებზე დამყარებული და კარგად გააზრებული კომპლექსური პროგრამის შემუშავება; პოლიტიკური კლიმატის გაჯანსაღება და, ადგილობრივთან ერთად, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისთვის მასტიმულირებელი გარემოს შექმნა; მეწარმეობის (პირველ რიგში, მცირე და საშუალო ბიზნესის), ქვეყნის ინტერესების შესაბამისად, სწრაფი განვითარების მაქსიმალური ნახალისება; ჯანსაღი კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბება და კონკურენტუნარიანი საექსპორტო წარმოების ასორტიმენტის გაფართოება; ინოვაციური ეკონომიკის მიღწევების დანერგვა, წარმოების აღჭურვა უახლესი ტექნიკითა და ტექნოლოგიებით; საგადასახადო სისტემის სრულყოფა და ფარული (ჩრდილოვანი) ეკონომიკის ლეგალიზებისათვის

პირობების შექმნა; კანონის უზენაესობის დამკვიდრება, სრული წესრიგის დამყარება, დაუსჯელობის სინდრომი მოხსნა და კორუფციის მავნე შედეგებისგან განთავისუფლება;

– **შრომის ანაზღაურების სისტემის სრულყოფა და მომუშავეთა ხელფასის, უწინარეს ყოვლისა, საარსებო მინიმუმთან მიახლოება, ხოლო შემდეგ კიდევ უფრო გაზრდა.** დაქირავებით დასაქმებულთა დიდი უმრავლესობის შრომის ანაზღაურება ჯერჯერობით ძალიან დაბალია: 2006 წლის სექტემბერში დაქირავებით დასაქმებულ იმ პირთა ხვედრითი წონა, რომელთა ხელფასი თვეში აღემატებოდა 100 ლარს, 24,9%-ს შეადგენდა (მ.შ. 20 ლარზე დაბალი ხელფასის მქონეთა – 4,3%-ს)⁷, რაც ვერანაირად ვერ ჩაითვლება დასაქმებულთა პოტენციალის სრულად გამოვლინების მასტიმულირებელ გარემოებად;

– **დაქირავებით დასაქმებულთა შრომის ანაზღაურებაში არსებული მკვეთრი უთანაბრობის გარკვეული ზემოთ ურთიერთმიახლოება.** ამ მხრივ რეალურად არსებულ ვითარებაზე ერთგვარ წარმოდგენას იძლევა ასეთი მონაცემები. 2006 წლის სექტემბერში,

⁷ საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებით.

ქვეყნის მასშტაბით, საშუალო თვიური ხელფასი დაქირავებით დასაქმებული იმ კატეგორიის მუშაკებისა, რომლებმაც გამოიმუშავეს 20 ლარზე ნაკლები, 11 ლარს შეადგენდა, ხოლო იმათ, რომლებმაც გამოიმუშავეს 2000 ლარზე მეტი – 3483,3 ლარს ანუ 316,6-ჯერ მეტს;

– **კადრების მომზადების სისტემის სრულყოფა და არსებული (როგორც დასაქმებული, ისე უმუშევართა) კადრების კვალიფიკაციის ამაღლება** დღევანდელი გაზრდილი მოთხოვნების გათვალისწინებით;

– **მუშაკთა დასაქმება მათი განათლების, სპეციალობისა და კვალიფიკაციის შესაბამისად. ეს მოთხოვნა, სამწუხაროდ, მნიშვნელოვანწილად უგულვებელყოფილია.**

აღნიშნული და რიგი სხვა გარემოებები ჩვენს ქვეყანაში ადამიანისეული კაპიტალის გამოყენების სოლიდური რეზერვების არსებობაზე მიგვანიშნებს. სწორედ მათ გამოვლინებასა და პრაქტიკულ რეალიზაციას თვალსაჩინო წვლილის შეტანა შეუძლია სიღარიბის დაძლევის უაღრესად დიდმნიშვნელოვანი ამოცანის გადაწყვეტაში.

ლეო ჩიქავა,
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე

